

La formació dels nous mestres: revisió del Pla d'Estudis

Àngel Forner*

El retrat dels estudiants que han passat per la nostra Escola de Mestres permetria revisar no tan sols la història de l'estudiantat, sinó també la de la institució mateixa. Conèixer els estudiants és conèixer la institució que els forma i els professors que tenen.

Ara fa 150 anys, els inicis de la formació del professorat estaven marcats per un romanticisme idealista i il·lustrat que més endavant, en temps de la República, va incorporar el compromís científic i social que caracteritza l'educació moderna. Després, un llarg període obscurantista amb una formació basada en un integrisme nacional i catòlic -present en la infantesa de molts de nosaltres. Records llunyans que, a alguns, ens permeten evocar

una època en què la formació dels mestres estava separada entre formació de mestres nois i de mestres noies, amb *currículums* diferenciats segons els destins que els principis ideològics predeterminaven per als nens i per a les nenes, i amb el model educatiu que al règim li convenia i va imposar.

És curiós, però, que sabent tantes coses de temps passats tinguem tan poca informació dels estudiants que es preparaven per a mestres; del que pensaven, de les expectatives que tenien, de per què volien dedicar-se a l'ensenyament... De ben segur que són molts els motius que ens han privat de conèixer les inquietuds i les aspiracions dels estudiants formats a l'Escola de Mestres.

Més endavant, els estudiants dels anys seixanta i setanta van dedicar-se a manifestar la seva rebel·lia i van decidir que valia la pena creure en les utopies com a mostra d'inconformitat (encara que només fos mentre estaven a la universitat). Aquestes inquietuds dels estudiants del món occidental eren causa i conseqüència de canvis ideològics i socials que comogueren la societat. Seguidament, a partir dels anys vuitanta, es va iniciar un període de successives reformes i contra-reformes educatives encobertes o declarades que comportaren modificacions en les institucions educatives, en el professorat, en els ensenyaments, en els estudiants...

---

* Àngel Forner és catedràtic d'Escola Universitària del Departament de Mètodes d'Investigació i Diagnòstic en Educació de la Universitat de Barcelona i treballa en formació del professorat. La seva publicació més recent és *Diccionario terminológico de investigación educativa y psicopedagógica*, en col·laboració, ed. EUB, 1996.

Adreça professional: Dep. MIDE. Divisió Ciències de l'Educació. Universitat de Barcelona. Campus de la Vall d'Hebron. Passeig de la Vall d'Hebron, 171. 08035 Barcelona.

L'interès pels estudiants

De fa un temps, no gaire, sembla que en l'àmbit universitari augmenta l'interès per l'estudiantat.

L'interès pels alumnes de l'ensenyament superior, a banda de raons de política econòmica (justificar la despesa) i de política laboral (buscar la relació entre formació i accés al món del treball), penso que també l'impulsen tres causes diferents:

- L'estructura curricular que ha promogut la reforma dels nous ensenyaments: la diversificació d'ensenyaments i el pes important que té l'optativitat.

- Les noves circumstàncies de l'alumnat: escasses sortides laborals, major dedicació als estudis, major temps de permanència a la universitat.

- La creixent situació de competència entre universitats, que obliga a una major dedicació institucional sobre el col·lectiu dels estudiants.

El que comento s'ha traduït en una sèrie d'accions de les universitats tendents a saber com són i què pensen els estudiants per tractar d'aconterar algunes de les seves expectatives. Per això s'han endegat accions com enquestes d'avaluació, estudis de seguiment, serveis universitaris per als estudiants, augment de la seva participació institucional, tutories universitàries noves ins-

tal·lacions, serveis d'inserció professional, pràctiques a empreses, etc. Tot això explica la preocupació que des de fa uns anys hi ha per conèixer i valorar les opinions i les percepcions dels estudiants. En aquest sentit, les Escoles de Mestres sovint s'han ocupat d'efectuar estudis sobre els seus alumnes, tot i que darrerament també ho fan en molts altres ensenyaments.

Les explicacions que segueixen a continuació procedeixen dels resultats obtinguts en dos estudis¹ realitzats entre estudiants de l'Escola de Formació del Professorat de la UB els últims cinc anys. Segurament, els comentaris i les reflexions que els acompanyen ajudaran a confirmar o descobrir algunes de les característiques dels actuals estudiants.

El retrat dels estudiants

Canvi de pla d'estudis

Cinc anys enrere encara era vigent el Pla d'Estudis del 1971. Llavors, igual que ara, una gran quantitat de joves estudiava per a mestre amb la il·lusió de dedi-

---

(1) A. FORNER (1993): "Avui estudiants, demà mestres". *Interaula*, núm. 19, p. 8-17.

A. FORNER (1996): "Los futuros maestros". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 247, p. 87-91.

car-se a l'ensenyament. Es mantenen -com si fossin eternes- les especialitats de Preescolar, Ciències, Socials, Filologia i Educació Especial. Els estudiants d'aquella pla presentaven un perfil acadèmicoprofessional que coincideix amb moltes de les característiques dels actuals estudiants per a mestre.

Són semblants en gran part en les seves condicions socio-culturals i també en l'alt percentatge d'estudiants vocacionals que tenen alguna experiència de tipus educatiu i volen dedicar-se a l'ensenyament.

Persisteix, en els nostres estudiants, l'atribució que fan d'una escassa consideració social sobre els mestres i l'escola, que contrasta amb la positiva valoració personal i professional que ells fan de la professió de mestre. S'equivoquen, igualment, a l'hora de saber la retribució econòmica que poden arribar a tenir. I mantenen criteris molt similars sobre diversitat, sexisme, igualtat d'oportunitats... en el sentit de no ser gaire crítics amb la societat ni amb les institucions.

De la seva formació inicial, els estudiants reivindiquen assignatures de caràcter aplicat i major temps de pràctiques escolars. Tenen una bona impressió dels companys d'estudis i manifesten tenir una bona capacitat en les matèries de "sempre" (ciències socials i naturals, llengües, matemàtiques...) i en psicologia, didàctica i matèries específiques de la seva titulació.

Els estudiants i els nous plans d'estudis

En aparèixer els nous plans d'estudi molts ens vam preguntar si els canvis només afectarien els plans o també la docència i l'alumnat. En aquest sentit disposem de diverses dades que confirmen canvis en el professorat i en els estudiants; en el cas d'aquests últims:

En primer lloc, trobem que ha augmentat el percentatge d'estudiants nois, molt especialment en les titulacions d'Educació Física i Educació Musical. Hem passat d'un 12% de nois a un 17%, amb una diferència destacable a Educació Física (54%) i d'altres prou significatives a Educació Musical (19%). També augmenta l'edat dels estudiants, per causes diverses: adaptacions als nous plans, pel fet de provenir d'altres carreres, de simultaniejar diferents estudis; els estudiants de major edat (per damunt de 24 anys a 3r curs de carrera) han passat de ser un de cada quatre a un de cada tres. La procedència acadèmica dels estudiants és similar a la d'èpoques passades, ara bé, trobem una diferència en el nombre d'estudiants procedents d'altres carreres universitàries (del 3% hem passat al 9%) que opten majoritàriament pels estudis d'Educació Musical, Educació Física i Llengües Estrangeres, fet que posa en relleu l'atractiu que tenen aquests nous ensenyaments i les opcions de treball que poden oferir. Els alumnes procedents d'FP han augmentat en Educació Espe-

cial (abans es concentraven a Preescolar) i on tenen menor presència és a Educació Musical. També s'aprecia un augment notable i progressiu de la nota de tall per accedir als estudis de mestre.

Igualment, la procedència geogràfica ha variat, vénen més estudiants de poblacions mitjanes que no pas abans; així com el nombre d'estudiants que combinen estudis i treball: només un 15% declara dedicar-se exclusivament als estudis.

Sobre la formació inicial, persisteix el criteri d'uns estudis força teòrics però ha augmentat considerablement el criteri d'uns estudis actualitzats, aplicables, progressistes i que fomenten el treball en equip. Ha millorat el coneixement que tenen sobre aspectes administratius i professionals dels mestres, i s'aprecia una major satisfacció respecte al professorat universitari que els dona les classes.

Cal destacar el fet que atorguen, cada cop més, a l'escola i a l'educació una major incidència en la transformació social.

De manera més concreta, sobre els plans d'estudis, els estudiants manifesten opinions per a tots els gustos; ara bé, hi ha una sèrie de tòpics en què troben un alt nivell d'acord. Així, critiquen l'organització dels estudis en semestres perquè entenen que no hi ha temps per aprofundir en les matèries o que alguns temaris són exageradament llargs per al temps

disponible. A banda de la necessària adaptació dels professors i dels recursos docents, s'exigeix als alumnes una disposició per al treball personal, a la qual estan poc habituats.

També creuen que l'enorme quantitat de *treballs acadèmics* que han de realitzar impedeix qualsevol mena de rigorositat, i insisteixen encertadament que amb una bona coordinació molts treballs podrien tenir un caire interdisciplinari i servir per a més d'una assignatura.

Es queixen dels inconvenients que troben per escollir les *assignatures optatives* que els interessen, malgrat la generositat de l'oferta que se'ls presenta. Tot i ser un tema de difícil solució, penso que una adequada informació prèvia reduiria la insatisfacció dels alumnes perquè els permetria descobrir l'oferta d'assignatures que poden ser del seu interès i que sovint desconeixen.

Sobre les *franges horàries*, espais de temps per a accions diverses relacionades amb les matèries, encara que els estudiants reconeixin que es tracta d'una proposta acadèmica interessant, critiquen les dificultats organitzatives que troben i la diferent dedicació del professorat a aquesta tasca, en la qual es combina la cogestió i l'autonomia sobre activitats docents i d'aprenentatge; i això fa que l'opinió dels estudiants estigui molt condicionada per l'experiència que hagin pogut tenir en aquest sentit.

Les *pràctiques docents* a les escoles de primària és l'activitat més valorada pels alumnes, encara que demanin una millor distribució de les pràctiques al llarg dels seus estudis. En aquest tema, a banda de la complexitat organitzativa que comporta l'elevat nombre d'estudiants que han de fer les pràctiques, la sensació d'èxit o de fracàs que senten els alumnes està molt lligada a l'actuació del mestre-tutor de l'escola on fan pràctiques i del professor-tutor de l'escola de magisteri.

Finalment, sobre la innovació que suposen *les tutories de carrera*, una atenció personalitzada als alumnes en el marc general dels estudis universitaris i encaminada a la millora de l'aprofitament acadèmic, la satisfacció dels estudiants és molt alta, encara que fins al moment només disposin de tutors a primer curs i es tracti d'una experiència universitària implantada de fa poc.

Perfils de mestres en formació

Del conjunt d'opinions i expectatives manifestades pels estudiants s'endevinen fàcilment tres perfils de futurs mestres clarament diferenciats.

- El *primer perfil* respon a un concepte molt simplificat del que és l'ensenyament i de quines són les funcions de l'educació. Tant la professió de mestre com l'educació s'interpreten des d'una perspectiva tècnica i continuista. Tècnica, perquè el paper del mes-

tre s'entén com una simple aplicació del que algú altre prescriu i indica què cal fer i com cal fer-ho; i continuista, perquè entenen que la funció de l'escola és la d'adaptar els individus a l'entorn i a l'ordre socials establerts. Sobre els "alumnes" opinen que "m'agrada molt" i que "cal ensenyar-los el que no saben". I tot plegat s'acompanya d'una escassa reivindicació de l'estatus professional i una resignada acceptació de la poca consideració social dels mestres.

- El *segon perfil* es caracteritza per un concepte assistencial de l'educació. Es veu el mestre com un agent social que s'ocupa d'evitar desigualtats i discriminacions socials. Aquest perfil correspon a estudiants que perceben l'àmbit professional dels mestres molt més ampli i complex del que sovint es creu. Es tracta d'estudiants exigents i crítics en la seva formació inicial, que entenen que l'educació té un important repte en la millora i la transformació socials. Reclamen una millor preparació i un major reconeixement professional.

- El *tercer perfil* que hem trobat, i que igual que els anteriors representa un terç dels nostres estudiants, podríem qualificar-lo d'esperançat i d'optimista tant en l'educació com en la societat. Són estudiants que creuen que la finalitat de l'escola és la preparació de ciutadans i ciutadanes responsables, solidaris, sensibles, amants de la cultura i de l'entorn; i que l'educació és precisament un camí de trans-

formació social. Emfasitzen l'educació dels valors i consideren que l'actuació dels mestres ha d'anar molt més enllà de la simple transmissió de coneixements, que cal acceptar el compromís de millora social i d'intel·lectualització que comporta aquesta professió. Són estudiants que aporten noves inquietuds, que també s'interessen per la sociologia de l'educació, pels processos educatius, per la investigació educativa, pel tractament de la diversitat, per l'educació no formal...

Perspectives de futur

Potser de forma precipitada anticipo algunes conclusions de l'estudi² que actualment estem realitzant. En tot cas, fins ara, observem cinc àmbits de canvi en els actuals estudiants:

- Canvien les expectatives professionals en el sentit que augmenten les alternatives de treball educatiu a molts altres llocs que no pas l'escola.

- Modifiquen algunes concepcions sobre l'ensenyament i l'aprenentatge a la universitat, i pren importància el protagonisme i la participació dels estudiants en el seu propi procés d'aprenentatge, possiblement a causa dels canvis que s'estan introduint en la docència univer-

sitària.

- A conseqüència de l'augment de l'optativitat i la lliure elecció, els estudiants prenen decisions curriculars i revisen les seves expectatives acadèmiques i professionals.

- Es queixen d'una formació inicial excessivament acadèmica, fonamentada sobre continguts -sovint reiterats d'estudis anteriors- que voldrien més lligada a la pràctica, la reflexió i la investigació.

- Ara bé, els actuals estudiants manifesten una notable millora en la valoració que fan del professorat universitari. Molts afirmen que estan molt satisfets dels seus estudis.

També es detecten modificacions en les expectatives de futur dels estudiants. A primer curs s'observa una majoritària decisió de voler-se dedicar a l'ensenyament, a fer de mestre. A mesura que avancen en els seus estudis universitaris apareixen nous punts de vista i noves alternatives de futur que, sens dubte, modifiquen moltes de les decisions inicials, i així trobem un important nombre d'estudiants que arran de la seva experiència universitària amplien les perspectives de futur plantejant-se l'accés a altres estudis afins, la continuïtat de la seva formació a través de postgraus, i la possible dedicació professional en àmbits d'atenció social i educativa que no necessàriament són l'escola. Una gran part dels actuals estudiants de mestre difícilment es dedicaran a l'en-

---

(2) *Valoració dels factors d'impacte en els estudis per a mestre a la Universitat de Barcelona (1997-2000).*

senyament formal o reglat.

Aquesta reflexió final, sobre la modificació que es produeix en les expectatives dels estudiants de mestre, em reafirma en la idea que actualment és del tot insuficient, i fins i tot inadequat, centrar la formació inicial dels futurs mestres en una mena de formació professional superior, i que cal, si més no, incloure-la en una formació universitària general que ha d'anar molt més enllà de la discussió entre "generalistes" i "especialistes", i ha d'entendre que cal ocupar-se de la *formació personal dels estudiants* (creixement personal, intel·lectual, social i cultural), *de la seva capacitació com a universitaris* (capacitat crítica, reflexiva i d'investigació) *i de la seva preparació com a ensenyants* (professionals capaços de conjuminar el que cal a cada situació particular amb el que s'espera que ocorri a nivell general; i competents per a l'anàlisi i la presa de decisions en matèria educativa).

Els infants d'avui, les noves generacions del segle XXI, necessiten quelcom més que mestres intel·ligents i preparats, necessiten mestres capacitats, compromesos i disposats: mestres capacitats per adequar els models i els continguts educatius a cada cas concret; mestres compromesos en processos de millora personal i de transformació de les situacions socials dels alumnes i dels entorns on s'han de desenvolupar; i mestres disposats a revisar críticament, a reflexionar i a tractar de modificar totes aquelles cir-

cumstàncies que dificultin o impedeixin el creixement personal i social dels seus alumnes, alumnes que assistiran a l'escola amb l'objectiu d'aprendre, d'aprendre a viure satisfactòriament.

Les universitats ja no es poden acontentar a formar intel·lectuals o tècnics; necessàriament cal que, en primer lloc, s'ocupin de formar persones.

En aquestes apostes de futur es troben avui les Escoles i les Facultats encarregades de la formació dels mestres, i també les encarregades de la formació de molts altres titulats superiors.

Paraules clau

Pla d'Estudis

Estudiant

Mestre

Formació del Professorat

Universitat

Abstracts

Con motivo de la publicación de una serie de artículos sobre las titulaciones en Ciencias de la Educación en la Universidad de Barcelona, se revisan las condiciones y las características de los estudiantes para maestro a partir de los resultados de diversos estudios desarrollados por el autor sobre este colectivo durante el periodo 1993-1997.

À l'occasion de la publication d'une série d'articles sur les diplômes de sciences de l'éducation délivrés par l'Université de Barcelone, l'auteur passe en revue la situation et les caractéristiques des élèves-instituteurs à partir de diverses études effectuées par lui-même sur ce groupe pendant la période 1993-1997.

On the occasion of the publication of a series of articles on qualifications in Education Sciences at the University of Barcelona, the paper reviews the conditions and characteristics of student teachers from the results of the different studies of the group carried out by the author over the period 1993-1997.